

RESEARCH ON THE LITERATURE ABOUT THE PROBLEMS OF THE SENTENCE

CÜMLE PROBLEMLERİNE DAİR BİR ALAN YAZIN ARAŞTIRMASI

Bilge BAĞCI AYRANCI¹

Abstract

Words that are connected to each other in a language whether form a sentence expressing a judgment or form word groups referring to entities and actions. This ordering is done according to certain rules. These rules may differ from language to language and may have similarities in languages of which origins are close to each other. The most significant characteristic of word order in Turkish is that emphasis is at the end of the sentence. There are some problems also in Turkish. One of them is the section related to sentence that is presented in different forms in grammar books. Securing integrity with respect to this subject will doubtlessly clear away some of the question marks. Correct matters relating primarily to Teaching Turkish Turkish consensus. Textbooks in terms of this clarity is extremely important. Again, the correct transfer from generation to generation the language Turkish Grammar terms and content are correct and it will be possible with a single basing a baseline. Research is a rich scope of literature. The issue will consist of new research studies are vital to draw attention to the issue.

Keywords: Language, sentence, grammar.

Özet

Bir dil içerisinde birbiri ile bağlantılı olarak sıralanmış kelimeler ya bir hüküm ifade ederek cümleyi ya da varlık ve hareketleri karşılayarak kelime gruplarını meydana getirirler. Bu belirli kurallara bağlı bir sıralanmadır. Bu kurallar dilden dile farklılık gösterebileceği gibi kökenleri birbirine yakın olan dillerde benzerlik de gösterebilir. Türkçede söz diziminin en mühim özelliği esas noktanın sonda bulunmasıdır. Türkçenin de çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bunlardan biri de gramer kitapları içerisinde farklı şekillerde sunulan cümle bölümüdür. Bu konuda bir bütünlüğe gitmek şüphesiz ki çeşitli soru işaretlerini de ortadan kaldıracaktır. Doğru bir Türkçe Öğretimi için öncelikle ve önemle Türkçe ile ilgili konularda fikir birliğine varmak gerekir. Ders kitapları açısından da bu netlik son derece önemlidir. Dilin nesilden nesile doğru aktarımı da yine Türkçe Dil Bilgisi terimlerinin ve içeriklerinin doğru ve tek bir temele dayandırılması ile mümkün olacaktır. Araştırma kapsamında zengin bir literatür taraması yapılmıştır. Araştırmanın konusu yeni oluşacak çalışmalar için konuya dikkat çekmek bakımından çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Dil, cümle, dil bilgisi.

¹ Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, el-mek: bilge.ayranci@bozok.edu.tr

GİRİŞ

Dil bilgisi kurallarının anlatılması ve anlaşılmasındaki büyük sorunlardan biri terim farklılıklarının çokluğudur bu nedenle farklılıklar ortadan kalkınca Türk gramerinin anlatılabilirliği/ anlaşılabilirliği kolaylaşacaktır (Yavuz ve Gürlek, 2012: 3250).

Terimler konusundaki farklılıklar ana dili öğretme ve öğrenme ile yabancılara Türkçe öğretimi konusundaki en önemli engellerdendir. Yabancı dil öğreniminde çekilen güçlükde de bunun payı vardır çünkü kendi dilinin dilbilgisi kurallarını, dilbilgisi terimlerini bilmeyen bir öğrenci için bir başka dilin gramer kurallarını öğrenmek çok güçtür (Gürlek ve Şen, 2014 : 199).

Türkçe Öğretimi içerisinde dil bilgisi öğretimi dört temel dil becerisinin içerisinde öğrenciye kazandırılmaya çalışılan bir alandır. Dil bilgisi öğretimi açısından alan yazına bakıldığında değişik yöntem ve teknikler kullanıldığı görülecektir. Bunun yanında dil bilgisi için kullanılan terminoloji ve açıklamalar da birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar Türkçe Öğretimi açısından da olumsuzluklara sebep olmaktadır. Bu araştırma kapsamında cümle hakkındaki farklı tartışmalara yer verilmiştir. Alandaki bir probleme dikkat çekmesi ve zengin literatür taraması bakımından alana katkısı olacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Literatür taraması, belirli bir konudaki kuramsal yazınların sistemli bir şekilde taranması ve yorumlanması olarak tanımlanmaktadır (Cooper, 1989; Bruce, 1994; Caspers, 1998; Afolabi, 1992). Araştırmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Cümle konusu hakkındaki alan yazında yer alan dil bilgisi kitaplarındaki farklı görüşler ortaya konulmuştur.

BULGULAR

Cümle Tanımlarındaki Farklılıklar

Cemiloğlu'na (2001: 478) göre cümle, söz diziminin en olgun seklidir.

Leyla Karahan'a (1999:44) göre cümle bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisidir.

Muharrem Ergin'e (1999:398) göre cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubudur. Cümle bir hüküm grubudur. Cümlelerin varlığı için asgari şart bir çekimli fiildir.

Haydar Ediskun'a göre (1999:323) cümle, içinde ya bir tek bağımsız yargı ya da yeteri kadar yan yargıyla bir tek temel yargı bulunan kelime dizisidir.

Tahir Nejat Gencan'a göre (2001:100) bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği, bir yargıyı, bir olayı anlatmak için kurulan sözcük dizisine tümce denir.

Atabay, Özel ve Çam'a göre (2003:17) tümce, görev ve anlam ilgisiyle bir araya getirilmiş sözcükler dizisi ya da yargı taşıyan tek bir sözcüktür.

Sezai Güneş'e göre (1999:335) aralarında kendi kavramlarının dışında bir kavram yüklemesine sahne olan kelime veya kelime gruplarının oluşturduğu söz yapılarına denir.

Tahsin Banguoğlu'na (2004:520) göre bir yargı öbeği halindeki anlatışa yargı adını veriyoruz.

Türkçe Sözlük'e göre (TDK, 2005: 377) bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisidir.

Görüldüğü gibi yapılan tanımların ortak yönü, cümlelerin yargı bildirmesidir.

Cümlelerin Unsurlarındaki Farklılıklar Ve Terminoloji Farklılıkları

Nesne

Nesne

Yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde öznenin eyleminden etkilenen belirtme ekli veya eksiz kelime veya kelime grubuna nesne denir. Bilgegil ise nesne görevini taşıyan cümle ögesinin, her varlık ve niteliğe işaret edebilen bir söz olabildiğini, bu nedenle terimin kapsamı ile ona uygun bulunan terimin içlemi arasında bir uygunsuzluk olduğunu söyler. Ona göre “Ben Allah’ı severim” cümlesini tahlil eden, Allah’ı sözünü nesne olarak ifade edecektir; hâlbuki Allah nesne değildir. Aynı şekilde “Hasan Ali’yi görmüş” cümlesini inceleyen kimse, Ali kelimesine yine nesne diyecektir. Hâlbuki Ali de nesne değildir (Bilgegil, 1982: 31’den akt. Akın, 2007:207-2015).

Dolaylı Tümleç

Gencan dolaylı tümleçleri, ismin -e, -de, -den durum takılarıyla çekimlenmiş tümleç olarak kabul eder (Gencan 1975: 100). Karahan (1995: 55), cümlede, yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan unsuru, yer tamlayıcısı olarak tanımlar. Özdemir(1967) ise dolaylı nesne tabirini kullanır.

Zarf Tümleci

Ediskun’a göre zarf tümleçleri, yüklemi zaman, yer ve yön, durum ya da tarz, nicelik ilgileriyle tamamlayan kelimelerdir (Ediskun, 1999: 360). Tanıma bakıldığında Zarf Tümleci terimine yer durumunun eklendiği görülür.

Ergin ise tanımında, zarf tümlecinin, fiilin çeşitli şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsuru olduğunu belirtir (Ergin, 1999: 378).

Edat Tümleci

Ediskun (1999: 362), “cümleye çeşitli anlam ilgisi getiren yardımcı ögelere edat tümleci diyoruz.” der.

Atabay, Özel ve Çam’a göre (2003: 19-62) cümlede yüklem, özne, tümleç bulunur. Tümleçler ise nesne, dolaylı tümleç, ilgeçli tümleç ve belirteç tümleç olarak sınıflandırılırlar. Burada görüldüğü gibi nesne ögesi tümleçler arasında verilmesi bakımından bir farklılıktır. Aynı zamanda yer tamlayıcısı dediğimiz ögeye dolaylı tümleç denilmiştir. Zarf tümlecine bu gramer kitabında belirteç tümleç olarak yer verilmiştir. Aynı zamanda “ile, için” gibi ilgeçlerle kurulmuş zarf tümleçlerine bu gramer kitabında ilgeçli tümleç denilmiştir.

Karahan’a (1999:46-59) göre cümlelerin yüklem, nesne, zarf, özne, yer tamlayıcısı ve cümle dışı unsurlar olarak altı kısmı vardır. Burada görüldüğü üzere Karahan, zarf tümlecini sadece zarf olarak ele almıştır. Diğer bir farklılık ise ünlem gruplarına ve hitap ile ara sözlere cümle dışı unsur demesidir.(Diğer Hususlar başlığı altında “-DAn sonra, -DAn önce yapısı” bölümünde daha ayrıntılı anlatılmıştır.)

Ergin’e (1999:398-401) göre cümle unsurları şunlardır; fiil, fail, nesne, yer tamlayıcısı, zarf ve cümle dışı unsur. Görüldüğü üzere Ergin yükleme fiil, özneye fail demesi bakımından diğerlerinden ayrılır. Aynı zamanda Karahan ile cümle dışı unsur kısmında birleşir. Bunun yanında iki hocamız da zarf tümlecine zarf demekte aynı fikirdedirler. Muharrem Ergin de dolaylı tümleç demez yer tamlayıcısını bunun yerine kullanır. Şüphesiz bu daha doğru bir yaklaşımdır.

Ediskun (1999:328-364) tümceyi öğelerine ayırışta ilk başta bir farklılık gösterir. Temel öğeler olarak özne ve yüklemi verdikten sonra ikinci bir başlık altında yardımcı öğeler olarak nesnelere ve tümleçleri verir. Tümleçler başlığı altında ise dolaylı tümleç,

zarf tümleci ve edat tümlecini sıralar. Karahan ve Ergin'den zarf tümleci isimlendirmesi ile ayrılır. Onlar zarf olarak bunu nitelendirirler. Burada dikkati çeken Atabay, Özel ve Çam nesneyi tümleçler arasında verirken Ediskun, nesneyi tümleçlerden ayrı olarak ele alır ki doğru bir yaklaşımdır. Diğer bir farklılık ise edat tümlecidir. Bu bakımdan Atabay, Özel ve Çam ile aynı fikirdedir diyebiliriz. Onların ilgeç tümleci ile karşıladıkları edatla kurulmuş zarf tümleçlerimiz Ediskun'da edat tümleci adını alır. Bunlar aslında "nasıl, niçin" sorusunu cevaplayan zarf tümleçleridir. Ediskun'un edat tümleci örnekleri:

Belki biz de gideriz.

Evladının başı için söyle.

Gencan'a göre (2001:103-136) cümlenin öğeleri; belirteç tümleçleri, özne, dolaylı tümleçler, ilgeç tümleçleri, yüklem ve nesnedir. Nesne'yi tümleç olarak vermesi bakımından diğerlerinden ayrılırken Atabay, Özel ve Çam ile birleşir. Yer tamlayıcısına dolaylı tümleç ifadesi ile Ediskun ve Atabay, Özel ve Çam ile birleşirken Karahan ve Ergin'den ayrılır. Atabay, Özel ve Çam'ın "için, ile, gibi" ifadeleri ile oluşturulan zarf tümlecine ilgeç tümleci demeleri fikrine ilgeç tümleci kısmındaki kendi örnekleri ile katıldığını gösterir.

Banguoğlu (2004:524-531) tümcenin öğeleri yerine üyeleri ifadesini kullanır. Bu üyeler yüklem, kimse, nesne, isimleme, zarflama olarak adlandırılır. Görüldüğü gibi burada terminoloji farklılığı da apaçık ortaya çıkmaktadır. Öğeler yerine üyeler ya da özne yerine kimse kullanımı buna örnek olarak verilebilir. Banguoğlu da Atabay, Özel ve Çam'dan ayrılarak nesneyi tümleç saymaz. İsimlemeyi cümlede yüklemle gerçekleşmesiyle ilgili kişileri ve şeyleri gösteren adlar ve zamirler olarak nitelendirir ve şu örnekleri verir:

Senden başka kimi düşünebilirim.

Anneme göre babası zenginmiş.

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.

Çamlıca'da oturuyor.

Banguoğlu'na göre cümlede yüklemle içinde geçtiği hal ve şartları belirten öbeklere zarflama deniliyor. Bu kısımda şu örnekleri veriyor:

Erkenden kahvaltıyı hazırladı.

İçeride bir misafir var.

Sen usul usul kandırıyorsun.

Güneş (1999:337-344) bu terminoloji farklılığını daha da derinleştiriyor. Yüklemi yükleyen olarak ele alıyor. Bunu kendi içerisinde kavramı hareket, varlık, hal olanlar olarak üçe ayırdıktan sonra kavramı hal olanları da üçe ayırarak bunlara isim-fiilden, sıfat-fiilden, zarf-fiilden ibaret olanlar diye nitelendiriyor. Özneyi yüklenen olarak ele alıyor. Bunu da dörde ayırarak gerçek, gizli, sözde, meçhul yüklenen olarak sınıflandırıyor. Üçüncü bir başlık açarak yüklenen ve yükleyen haricinde burada tamlayıcılara yer veriyor. Tamlayıcılar kısmında doğrudan tamlayıcı olarak belirtili ve belirtisiz nesneyi gösterirken dolaylı tamlayıcı olarak yer tamlayıcısı ve zarf tamlayıcısını gösteriyor. Görüldüğü gibi tümleç ifadesini kullanmıyor. Aşağıda kendisine ait örnekler bulunmaktadır:

Çocuklar gibi şendik-gizli yüklenen.

Çiçekler koparılmış-sözde yülünen.

Yürüyüşten vazgeçildi-meçhul yüklenen.

Ben giriyorum-gerçek yüklenen.

Cümle Tasniflerindeki Farklılıklar (Diğer Hususlar başlığı altında Cümle Kalıpları konusunda Özdemir(1967)'nin yaptığı farklı bir tasnife de yer verilmiştir.)

Cümlelerin tanımındaki gibi bu konuda da tam bir birliğe varılamadığı ifade edilebilir. Cemiloğlu “Cümleler yapılarına, anlamlarına, yüklemelerin çeşidine ve onların cümledeki yerine göre birtakım bölümlere ayrılır.” (Cemiloğlu, 2001) şeklinde ifade eder. “Duygu ve düşüncelerimizi anlatmakta temel unsur olan cümleler, anlamlarına, yapılarına, yüklemelerine ve öğelerin diziliş biçimine göre dört ana bölüme ayrılır.” (Hengirmen, 2002). Bu sınıflandırmalar içerisinde Tahsin Banguoğlu, cümleyi basit ve birleşik cümle biçiminde diğerlerinden farklı bir sınıflandırmaya tabi tutar. Muharrem Ergin ise cümleyi yapısına ve yüklem türüne göre bir sınıflandırma yapar. Leylâ Karahan'ın, Türkçenin Söz Dizimi kitabının onuncu baskısında cümleyi, bağlanma şekillerine, yüklem türüne göre, yüklem yerine göre, anlam özelliklerine göre sınıflandırılmıştır.

Tümce tasnifleri

Cemiloğlu (2001: 37-42), cümleleri yapı bakımından şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Basit Cümle

2. Birleşik Cümle

a. Şartlı Birleşik Cümle

b. İç İç Birleşik Cümle

3. Bağlı Cümle

a. Ki Bağlacıyla Kurulan Bağlı Cümle

b. Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler

4. Sıralı Cümle

Atabay, Özel ve Çam (2003:67-120) cümle türlerini şu şekilde gösterir:

Cümle türleri

- Yüklemine göre cümleler: Eylem ve ad cümleleri
- Yapısına göre cümleler: Yargı sayısına göre cümleler; yalın, birleşik, ara, sıralı (bağımlı sıralı, bağımsız sıralı), girişik.
- Öğelerin sırasına göre cümleler: Kurallı, devrik, kesik.

Ayrıca ünlem tümcesini bu başlıklardan ayrı olarak ele almışlardır.

Tahir Nejat Gencan (2001:146-148)'in cümle tasnifi:

- Yüklemine göre cümleler: Eylem ve ad tümcesi.
- Anlamına göre cümleler: Olumlu, olumsuz, soru, ünlem cümlesi.
- Dizilişlerine göre cümleler: Kurallı, devrik, gelişigüzel konuşmalarda, yazın yapıtlarında, koşuklarda tümce.
- Yapılarına göre tümce: Yalın tümce (noktalı virgül ile), sıra önermeler (virgülle), bağlı önermeler.

Ayrıca anlamına göre cümlelerde ayrı bir başlık açarak sorulu olumsuz tümce ve ünlem tümcesine yer vermiştir.

Muharrem Ergin'in cümle tasnifi: (1999:401-406)

- Fiil ve isim cümleleri.
- Birleşik cümle: Şartlı birleşik cümle, ki'li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle.

Haydar Ediskun'un cümle tasnifi: (1999:370-387)

- Anlamlarına göre: Olumlu, olumsuz, soru, ünlem tümceleri.
- Yapılarına göre: Basit, birleşik tümceler.
- Biçimlerine göre: Sıra ve bağlı cümle.

Leyla Karahan'ın cümle tasnifi: (1999:60-74)

- Yapısına göre: Basit, birleşik, bağlı, şartlı, iç içe birleşik cümleler.
- Yüklem türüne göre: Fiil ve isim cümleleri.
- Yüklem yerine göre: Kurallı ve devrik cümleler.
- Anlamına göre: Olumlu, olumsuz ve soru cümleleri.

Sezai Güneş'in cümle tasnifi: (1999:344-348)

- Basit cümleler.
- Birleşik cümleler.

a. Sıralı / birleşik cümle.

a.1. Basit cümleler halinde sıralama.

a.2. Yan cümleler halinde sıralama.

b. Bağlı/ birleşik cümle.

b.1. Edatlarla bağlananlar.

b.2. Fiilimsilerle bağlananlar.

b.3. Fiilimsi+ edatlarla bağlananlar

c. Şartlı/ birleşik cümle.

d. Girişik/birleşik cümle.

e. İç içe / birleşik cümle.

f. Karmaşık/ birleşik cümle.

Güneş en sona bunlardan ayrı olarak ara cümle yani ara sözü alır.

Hatipoğlu (1972: 145-161)'nin tasnifi ise şöyledir:

a) Yalın Tümce

b) Birleşik Tümce

c) Temel Tümce

d) Yantümce

e) Bağlaçlı Yantümce

f) Dilekli Yantümce

g) Koşullu Yantümce

- h) İlgeçli Yantümce
- i) Olumsuzluk Koşacıyla Yantümce
- j) Sorulu Yantümce
- k) İkilemeli Yantümce
- l) Kalıplaşmış Yantümce
- m) Ara tümce
- n) Tümcenin Ad Olusu ve İç tümce
- o) Girişik Tümce
- p) Sıralı Tümce
- q) Sıralı Tümce Türleri
- r) Bağımlı Sıralı Tümce
- s) Bağımsız Sıralı Tümce
- t) Sıralı Tümcelerde Kişi ve Zaman Uyumu
- u) Devrik Tümce
- v) Kesik Tümce

Dizdaroğlu (1974: 187-222), cümleyi yapı bakımından şekillerine göre şöyle sınıflandırır:

- a. Yalın Tümce
  - 1. Yüklemelerinin cinsine göre yalın tümceler
  - 2. Ögelerin dizilisine göre yalın tümceler
- b. Bileşik Tümce
  - 1. Girişik
  - 2. Kaynaşık Tümce
  - 3. Koşul Tümcesi
  - 4. İlgi Tümcesi
  - 5. Katmerli Bileşik Tümce

Dizdaroğlu'na (1974:223-247) göre bağlantılarına göre tümce türleri:

- 1. Sıralı Tümce
- 2. Bağımsız Sıralı Tümce
- 3. Bağımlı Sıralı Tümce
- 4. Açıklamalı Sıralı Tümce
- 5. Karma sıralı Tümce

Dizdaroğlu'na göre (1974:248-277) kuruluşlarına göre cümleler:

- a) Düz Tümce
- b) Devrik Tümce
  - 1. Ad tümcelerine dayalı devrik tümce türleri

2. Eylem tümcelerine dayalı devrik tümce

3. Yalın devrik tümce

4. Bileşik devrik tümce

c) Ayraç Tümcesi

1. Ara tümceli ayraç tümcesi

2. Ara sözlü ayraç tümcesi

3. Bağlaç ayraç tümcesi

4. Devrik ayraç tümcesi

d) Kesik Tümce

1. Yüklemsiz kesik tümce

2. Yüklemlı kesik tümce

Bilgegil (1984:73-90), cümleyi şöyle tasnif eder:

1. Basit Cümle

2. Bileşik Cümle

a. Girişik Bileşik Cümle

b. Şartlı Bileşik Cümle

c. Sıralı Cümle

d. Bağlı Cümle

Şimşek (1987: 243-320) cümleyi yapıca şöyle sınıflamaktadır:

a) Yalın tümce

b) Bileşik tümce

1. Girişik tümce

2. Kaynaşık tümce

3. Koşullu tümce

c) Sıralı Tümce

1. Bağımsız Sıralı tümce

2. Bağımlı Sıralı tümce

3. Karma Sıralı tümce

d) İlgı Tümcesi

e) Ara Tümcesi

Bozkurt (1995: 324-353)'un yapısına göre cümle tasnifi şu şekildedir:

1. Yalın tümce

2. Birleşik tümce

1. Sıralı tümce

2. Bağlı tümce

3. ki bağlaçlı tümce

4. İlgeçli tümce
5. mi soru ekli tümce
6. Değil koşaçlı tümce
7. İç içe tümce
8. Koşullu tümce
- a. Dilek tümcesi
- b. Koşul tümcesi
9. Eksik tümce
10. Ara söz ve Ara tümce

Koç (1996: 530) yapılarına göre cümleleri şöyle tasnif etmektedir:

1. Yalın Tümce
2. Birleşik Tümce
3. Sıralı Tümce
4. Ara Tümce
5. İç Tümce
6. Girişik Tümce
7. Devrik Tümce
8. Kesik Tümce

Gülensoy (1998: 250-254) yapı bakımından cümleyi şöyle sınıflandırmaktadır.

1. Yalın cümle
2. Birleşik cümle
3. Temel cümle
4. Yan cümle
5. Bağlaçlı (ki'li) yan cümle
6. Dilekli yan cümle
7. Şartlı yan cümle
8. Edatlı yan cümle
9. Sorulu yan cümle
10. İkilemli yan cümle
11. Ara cümle
12. Girişik cümle
13. Sıralı Cümle
- a. Bağımlı sıralı cümle
- b. Bağımsız sıralı cümle
14. Devrik cümle
15. Kesik cümle

Delice (2003: 142-146)'nin tasnifi:

1. Basit cümle
2. Birleşik cümle
  - a. Girişik birleşik
    - Yan cümlesi isim-fiil olan öbeği olan girişik cümle
    - Yan cümlesi sıfat-fiil olan öbeği olan girişik cümle
    - Yan cümlesi zarf-fiil olan öbeği olan girişik cümle
    - Yan cümlesi Sart öbeği olan öbeği olan girişik cümle
  - b. İç-içe birleşik cümle
  - c. Ki'li birleşik cümle
  - d. Karmaşık birleşik cümle

Banguoğlu (2004:523-562) cümleyi yapıca şöyle sınıflandırır.

- A. Basit Cümle
- B. Birleşik Cümle
  1. Tümleme birleşik cümle
    - 1.1. Şart cümlesi
      - a. Olağan Şart cümlesi
      - b. Olmayası şart cümlesi
    - 1.2. İlinti zamiri cümlesi
      - a. Ki ilinti cümlesi
      - b. Hani ilinti cümlesi
    - 1.3. Bağlama cümlesi
      - a. Ulama cümlesi
      - b. Ayırtmama cümlesi
      - c. Karşıtlama cümlesi
      - d. Almama cümlesi
      - e. Üsteleme cümlesi
      - f. Açıklama cümlesi
      - g. Salt bağlam cümlesi
      - h. Yer verme cümlesi
      - i. Sebebe cümlesi
      - j. Sonuç cümlesi
      - k. Amaç cümlesi
    1. Şart bağlam cümlesi
    2. Karmaşık birleşik cümle
      - a. Ad fiil Kimse cümlesi

- b. Ad fiil yüklem cümlesi
- c. Ad fiil nesne cümlesi
- d. Ad fiil isimleme cümlesi
- e. Ad fiil belirtme cümlesi

Erkul (2004: 52-61) yapılarına göre cümleleri su şekilde tasnif etmektedir:

1. Basit cümle
2. Birleşik cümle
3. Şart cümlesi
4. İç içe cümle
5. “Ki” li birleşik cümle

Tümce tasniflerinde çok açık ve net farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıklar tanımlamalarda da kendisini göstermektedir. Basit cümlelerde büyük bir zıtlık kendisini göstermemesine rağmen birleşik cümlelerdeki sıkıntı gramer kitapları karşılaştırıldığında göz ardı edilemez zıtlıklarla belirgindir. “Burada eleştirilecek olan her şeyden önce hareket noktasıdır; sonuç değildir. Cümle, “tek yargı” eksenslidir ve yargı da bir “bitmişlik” ifade eder. Bu kabule göre cümle ve basit cümle tanımları örtüşmektedir. Yani “cümle” kavramı “basit cümle” kavramına denktir, eşittir. Cümle kavramı aynı zamanda “basit” lik niteliğini de içinde taşımaktadır. Sınıflandırmalarda parça bütünü kendisi olabilir mi? Olamaz.” diyerek Karahan (2000), yapısına göre cümleye bakışını açıklamıştır.

Basit Cümle

“Yapısında tek yüklem, dolayısıyla tek hüküm bulunan cümleler basit cümlelerdir. Bu çeşit cümlelerin yüklemeleri ya bir çekimli fiildir veya bir isim ya da isim grubu ek fiille çekimlenmiştir. Sabaha karşı rüyasında bu insanları görmüştü” (Cemiloğlu, 2001).

“Basit cümle, içinde bir tek bağımsız yargı bulunan cümledir” (Ediskun, 1999).

“Yalnız bir tek duyguyu, bir tek düşünceyi, bir tek isteği, bir tek olayı, bir tek yargıyı anlatan söz dizisine yalnız tümce denir.” (Gencan,2001)

Haydar Ediskun(1999:381):

“Basit cümlelerin özellikleri şunlardır:

1. Basit cümlede bir tek yargı bulunur.
2. Bir tek yüklem vardır. Bu yüklem de ya bir çekimli fiildir, ya da ek fiil ulanmış isim soyundan bir kelimedir.
3. Basit cümlelerin yargısı başka bir cümle ya da cümlecikle tamamlanmaz.
4. Basit cümle başka bir cümle ya da cümlecğin yargısını tamamlamaz.
5. Basit cümle başka bir cümleye ya da cümlecğe nokta, noktalı virgül ya da bağlaçla bağlanmaz.”

Ediskun şunları söyler: “ Basit cümleler isim ya da fiil cümlesi; kurallı ya da devrik cümle; olumlu ya da olumsuz cümle; soru ya da ünlem cümlesi biçiminde olabilirler.”

Görüldüğü gibi yalnız-basit gibi küçük terminoloji farklılıklarından başka basit cümlede fazlaca bir ayrılık yokken Karahan’ın belirttiğimiz görüşünden de yola çıkarak birleşik cümlede bu ayrılığın fazlalığından söz edebiliriz.

Birleşik Cümle

Bu konuda farklı isimlendirmeler karşımıza çıkmaktadır. “girişik cümle, bileşik cümle, girişik-bileşik cümle, karmaşık-bileşik cümle” bunlardan bazılarıdır. Tanımlar ve sınıflamalar da farklıdır.

Haydar Ediskun (1999) bileşik cümleler bölümünde şart bileşik, sıra cümleler, bağlı cümleler ve ki’li bağlı cümleler başlıklarını açar. Arasöz ve eksilteli cümleler kısmını ise ayrı birer başlık altında bağımsız olarak değerlendirir. Şart bileşimini en eski cümle tiplerinden olarak değerlendirir. Sıra cümlelerin birbirine virgül ve noktalı virgül ile bağlandığına dikkat çeker. Bağlı cümlelerin bağlaçlarla bağlandığını söyler. Ki’li cümlelerin ise aslında Türkçenin özünde olmadığına değinir. Bu bakımdan Muharrem Ergin ile aynı fikirdedir. Ergin de ki’li cümlelerin Türkçenin özünde olmadığını belirtir.

Karahan (1999) birleşik cümleyi şu şekilde tanımlar: “Birleşik cümle, bir ana cümle ve cümlelerin anlamını tamamlayan bir ve ya daha fazla yardımcı cümle ile kurulur.” Birleşik cümleleri şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, bağlı cümleler ve sıralı cümleler olarak sınıflandırır. Bağlı cümleleri de ki’li bağlı cümleler ve diğer bağlama edatları ile bağlanan cümleler olarak sınıflandırır.

Şartlı birleşik- Bıçak soksam gölgeme sıcağı kanım damlar.

İç içe birleşik cümle- Seni göremedim diye bu bahar içimde bin türlü duygunun isyanı var.

Ki’li bağlı cümle-Darıldı diye o kadar korktum ki anlatamam.(Karahan burada şüphe ifade eden ki’lerin bağlı cümle kurmadığına değinir- beni düşler mi ki?)

Diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler- Oturdum da hüzünlendim.

Sıralı cümleler-Büyümüş, bıyıkları kabarmıştı.

Karahan “bir cümle yapı bakımından birleşik, bağlı ve sıralı olma özelliklerinden ancak birine sahip olabilir” der.

Muharrem Ergin(1999:404-406) birleşik cümleleri “bir asıl cümle ile onun manasını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle” olarak tanımlar ve üçe ayırır:

Şartlı birleşik cümle-Hava güzel olursa gideceğiz.

Ki’li birleşik cümle- Baktım ki gelmiyorsun.

İç içe birleşik cümle-O istemiyor diye yapmayacak mıyız?

Sezai Güneş (1999:344-348) konuyla ilgili örnekleri şu şekilde verir:

“1. Basit cümle

2. Birleşik cümle

2.1. Sıralı birleşik cümle

2.1.1. Basit cümleler halinde sıralama: Göçebe kuştur umut, konar dalıma dalıma.

2.1.2. Yan cümleler halinde sıralama: Onu uyandırmak, yüzüne bakmak istemiyordu.

2.2. Bağlı/ Birleşik cümle:

2.2.1. Edatlarla bağlananlar: Oturdum da hüzünlendim.

2.2.2. Fiilimsilerle bağlananlar: Mendili çekip fırladı.

2.2.3. Fiilimsi+Edatlarla bağlananlar: İnanmak için görmüş olması gerekmez.

2.3.Şartlı/ Birleşik cümle: Ne için yazarsa onun için okur.

2.4. Girişik/ Birleşik cümle: Büyüyen bahta hayran oluyordu gökyüzü.

2.5. İç içe/ Birleşik cümle: Uyurken acaba nasıldır? , diye düşündü.

2.6. Karmaşık / Birleşik cümle: Öyle kendinden geçmiş, öyle etrafını görmez olmuş ki neredeyse karşısına çıkan babası olsa tanımayacak.

Karmaşık/ Birleşik cümle, fiilimsilerle birleşik cümle gibi konularda Karahan'dan ayrılmaktadır. Karahan ve Cemiloğlu, fiilimsili grupları cümle olarak değil cümleye bağlı unsur olarak görürler. Bunun yanında Karahan bir cümlenin yapıcı ancak bir şeklinin olacağını savunur. Karmaşık / Birleşik cümlede ise Sezai Güneş hem sıralı hem de bağlı bir cümlenin beraberliğinden bahseder. ("bir cümle yapı bakımından birleşik, bağlı ve sıralı olma özelliklerinden ancak birine sahip olabilir"-Karahan, 1999).

Cemiloğlu fiil isimlerine, sıfat-fiil ve zarf-fillere bağlı olarak yapılan fiil kökenli kelime gruplarını cümlenin bir ögesi olarak kabul ederken Banguoğlu, Bilgegil, Gencan, Ediskun bunlarla yapılan cümleleri birleşik veya girişik cümle olarak kabul eder.

"Yüklemi fiil olan bir yargıya fiil yargısı denir. Bir yargı öbeğinde yüklem, bir çekimli fiil, çok zamanda bir yatık fiil olabilir: hastalığının uzaması, Ali'nin getirdiği, sen görünmeyince... Bunlara bitmemiş fiil yargısı deriz." (Banguoğlu, 2004) Karahan, Banguoğlu'nun yargı anlayışına karşı çıkar: "Yargı ve yargısızlığın, yani bitmişlik ve bitmemişliğin "yan" ı, "yarım" ı olamaz. Bir söz veya söz dizisi ya yargı bildirir ya da bildirmez. Bildirirse cümledir; bildirmezse cümle değildir (Karahan, 1999).

Zeynep Korkmaz durumu şu şekilde açıklar: "Ad-fiiller, fiile ad veya özne görevi, sıfat-fiiller bir ada sıfat görevi; zarf-fiiller de fiile birer zarf görevi ile bağlanmışlardır. Bunların hiçbirisinde bir yargı yoktur ki, birer yardımcı cümle niteliği kazanabilsinler ve asıl cümleler de birer girişik cümle yapısına girebilmiş olsunlar."

Aydın (2004:54) konuyla ilgili makalesinde kendince bir gruplama getirir ve şöyle der:

"Yan tümceleri eylem yapılarına göre ele alarak çekimli eylemli yan tümceler ve çekimsiz eylemli yan tümceler olmak üzere ikiye ayırdım. Eylemi çekimli olan yan tümceler oldukça sınırlı sayıda. Eylemi çekimli olmayan yan tümceler eylemsilerle (eylemlik, ortaç, ulaç) kurulur."

Haydar Ediskun (2004), tüm fiilimsili cümleleri "yan cümle" sayar. Fiilimsili cümleleri "bileşik cümle" olarak kabul eder. Yan yargıların cümlede özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci, edat tümleci olabileceklerine değinir.

Ahmet Bican Ercilasun Türk Gramerinin Sorunları Toplantısında belirttiği üzere bu konuda şu şekilde düşünmektedir: "'Dil bilgisinde, özellikle cümle tahlillerinde bizi en çok zorlayan, öteden beri âdeta gelenekselleşmiş bu sıfat-fiillerin, zarf-fiillerin, isim-fiillerin yardımcı cümle kurdukları şeklinde geleneksel bir yanıştı... Aslında bütün mesele Türkçeyi kendi yapısıyla değil, yabancı dillerin yapısıyla düşünmekten ileri gelmektedir..."

İsmet Cemiloğlu şartlı birleşik cümleyi şu şekilde açıklar: "Yalnız başına hiçbir yargı ifade etmeyen bir şart cümlesinin başka bir cümleyi anlam ve yapı yönünden tamamlamasıyla ortaya çıkan cümledir. Bu cümlelerde şart hükmü asıl cümleye zarf göreviyle bağlanır ve onu zaman, şart, sebep gibi yönlerden tamamlar."

Leylâ Karahan düşüncelerini şöyle belirtir: "-sa ekli bir kelime veya kelime grubu, şart, zaman vb. ifadelerle yüklem anlamını tamamlar. Zarf- fiil, sıfat-fiil ve isim-fiiller gibi, -sa ekli bir kelime veya kelime grubunda da yargı yani bitmişlik anlamı yoktur."

İç içe birleşik cümle Muharrem Ergin tarafından şöyle tanımlanmaktadır: "Bu, bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesi ile meydana gelen birleşik cümledir. Bu

birleşik cümlede bir cümle başka bir cümlenin bir unsuru veya cümle içinde bir isim unsuru durumunda bulunur: Buraya gel dedi, bu gece gelecek diyor.”

İsmet Cemiloğlu, “iç içe birleşik cümle” yi şöyle tanımlar: “Yalnız başına cümle özelliği gösteren bir yapının, yüklemi genellikle “de-, san-, farzet-“ fiillerinin çekimli şekli olan başka bir cümleyi çeşitli yönlerden tamamlamasıyla kurulan cümle şeklidir.”

Leyla Karahan Söz Dizimi kitabının eski basımında “İç içe birleşik cümle” kavramını şöyle tanımlar: “Bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer aldığı cümledir. Yardımcı cümle, ana cümlenin bir unsuru veya o unsurun bir parçasıdır.” 2000’de yayınlanan makalesinde bunu ayrı bir cümle olarak değil sadece cümleye yardımcı bir unsur olarak ele alır.

Genel eğilimin “iç içe birleşik” cümle kavramının kabul gördüğü fikridir.

Muharrem Ergin, “ki’li birleşik cümle” yi şöyle anlatır: “Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan bu birleşik cümle Farsçadan geçmiş bulunan ki edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan kim edatıyla yapılan birleşik cümledir.”

İsmet Cemiloğlu, ki’li cümleyi “bağlı cümleler” içerisinde sınıflandırmıştır Eski metinlerimizde “kim” şeklinde geçen “ki” bağlama edatının iki cümleyi birbirine bağlamasıyla kurulan cümle şeklidir, der. İçinde “ki” bağlama edatı bulunan her cümle one göre bir bağlı cümle değildir. Bazı cümlelerde ki’li anlatımlar kalıplaşmış bir durumda bulunup genellikle zarf veya bağlaç görevinde olabilirler.

Tahir Nejat Gencan (2001:147) sıralı cümleler konusunu farklı bir terim ile ele alır ve şöyle der: “Başlı başına bir tümce olmasına karşın bir bağlaçla ya da virgül, noktalı virgül gibi bir imle bir tümceye bağlananlara bağımsız önerme denir.” Gencan kitabında bağımsız önermeleri sıra önermeler ve bağlı önermeler olarak ikiye ayırır. Ona göre sıra önermeler biçimce de anlamca da birbirine bağlı olmayan; bununla birlikte aralarına virgül ya da noktalı virgül konulan bağımsız önermelerdir. Bağlı önermeleri ise biçimce bağlı önermeler ve anlamca bağlı önermeler ile ki ile bağlı önermeler olarak sınıflandırır. Biçimce bağlı önermelerin yüklemeleri kip ve kişi bakımından son önermeye bağlıdır der. Ancak birbiriyle ilgili olan söz dizilerine anlamca bağlı önermeler der.

Hem ağlarım, hem giderim-biçimce bağlı önerme.

Aheste çek kürekleri; mehtap uyanmasın-anlamca bağlı önerme.

İnandım ki siz bu işi başaracaksınız-ki ile bağlı önerme.

Gencan bunları bileşik tümceler başlığı altında göstermez. Daha sonra birleşik tümcelere geçer. Tahir Nejat Gencan (2001:153), tümleyen ve tümlenen önermelerden kurulmuş söz dizisine bileşik tümce denir, diyerek tanımlar. Burada önermeleri şu başlıklar altında ele alır:

- Adeylemlerle kurulan önermeler: Bugünün işini yarına bırakmak tembelliktir.
- Ortaçlarla kurulan önermeler: Gelecek yazı bekleyin.
- Belirtme ortaçlarıyla kurulan önermeler: Evirip çevirdiler.
- Bağlama ulacıyla kurulan önermeler: Başlayalı yarım saat oldu.
- Durum ulaçlarıyla kurulan önermeler: Ona bakarak geziyor.
- Artçıl ulaç, bitirme ve zaman ulaçlarıyla kurulan önermeler: Tanışmadan önce düşün.
- Nedenlik ulacıyla kurulan önermeler: İncittiği için ağlıyor.

- Koşul önermesi: İşiniz yoksa kıra çıkalım.

Görüldüğü gibi Gencan isim-fiil ve sıfat-fiil durumlarını Karahan'dan farklı olarak birleşik cümle kapsamında tutar. Tahsin Banguoğlu (2004:586) da Karahan'dan farklı olarak Gencan ile aynı fikirdedir.

Karahan, sıralı cümleler ile ilgili şunları söylemektedir: "Ayşe çalışmış, sınıfını geçmişti. Bu söz dizisinde iki cümle vardır. Birinci cümlenin yüklemine de bulunması gereken hikâye eki, sadece ikinci cümlenin yüklemine kullanılmıştır."

Sıralı cümleler konusuna İsmet Cemiloğlu şu şekilde yaklaşır: "Her biri müstakil cümle olup, anlam bütünlüğü içinde yan yana gelmiş, birbirlerinden virgül veya noktalı virgülle ayrılmış iki ya da daha fazla cümleden meydana gelen cümleler topluluğuna sıralı cümle denir."

Gramer kitaplarında bağlı cümlelerle ilgili genel tanım şu şekildedir: "Anlam bütünlüğünü sağlayacak biçimde cümlelerin birbirine bağlama sözcükleriyle bağlanmasıyla oluşan cümlelere bağlı cümleler denir"

Anlamlarına Göre Cümleler

Cemiloğlu, Gencan (2001), Güneş (1999), Karahan (1999), Ediskun (1999) bu bölüme kitaplarında yer verirken Ergin (1999) yer vermez. Banguoğlu (2004) da bu bölümü ayrı bir başlık olarak ele almaz. Atabay vd. (2003) de cümle tasniflerinde anlamlarına göre cümlelere değinmezler.

Cümleler anlamlarına göre genellikle üç şekilde ele alınırlar: olumlu, olumsuz ve soru cümleleri. Haydar Ediskun (1999: 376) bunlara bir de ünlem cümlelerini ekler. Tanımını ise şu şekilde yapar: "Ünlem cümleleri taşkın duygular anlatan cümlelerdir."

Bu kısımdaki en farklı tasnif ise Güneş (1999:14)'a aittir:

"Cümlede yükleme tarzları:

1. Olumlu/ Olumsuz yükleme.
  - 1.1. Olumlu yükleme
  - 1.2. Olumsuz yükleme
2. Haber yüklemesi/ Tasarım Yüklemesi
  - 2.1. Haber yüklemesi.-Onunla görüştüm.
  - 2.2. Tasarım yüklemesi.-Sabah gitmeliyiz."

Bunların yanında yapıcı olumsuz oldukları halde anlamca olumlu olan cümleler de vardır. Cümlede bulunan iki olumsuz unsur cümleyi anlamca olumlu yapar. Yargının gerçekleştiğini bildiren olumlu cümleler isim ve fiil cümlesi olarak sınıflandırılabilirler. Bunların isim cümlesi mi fiil cümlesi mi olduklarını yüklemelerinin türü belirler.

Cemiloğlu'na göre yapı bakımından olumsuz olan cümlelere soru yoluyla olumlu anlam katabiliriz.

" Bu problemi çözebilmek için, şu şekilde hareket etsek daha doğru olmaz mı?"

"-Den başka" kalıbı "değil" edatı ile birlikte, cümleyi olumlu yapar." Karahan bu konuda şu örneği verir:

"Manasız çocukluk, tatsız gençlik, olgunluk çağına hazırlanmaktan **başka nedir?**"

Olumsuz cümle ise; yargının gerçekleşmediğini anlatır. Bu cümleler yüklemelerinin türüne göre isim cümlesi ve fiil cümlesi olabilirler. İsim cümlelerinin olumsuz

yükleme “değil” edatı getirilerek yapılır. İsim cinsinden bir kelime olan ‘yok’, cümlelerde yüklem görevinde kullanılırsa kullanıldığı cümleyi olumsuz isim cümlesi yapar.

Olumsuz cümleler;

Yüklemi ‘var’ olan cümlelerin yapısına ne... ne bağlacı getirilerek yapılabilir. Ne ekmek var ne de su...

Yüklemi “var” kelimesi olan ve olumlu- soru anlamı taşıyan cümlelerle yapılabilir. Başka çare var mı?

Olumsuz fiil cümlesi ise; yüklem yapısına “-me,-ma” ekleri getirilerek yapılır.

Bazı fiil cümleleri de yapıcı olumlu oldukları halde anlamca olumsuzdurlar.

Soru cümleleri; Cevap almayı amaçladığımız cümlelerdir. Olumlu veya olumsuz olabilir. Soru sıfatı, zarfı, zamiri ve soru eki “mi” ile yapılır.

Ağakay(1967:127) soru cümlelerini şu şekilde sınıflandırır:

1. Gerçek sorular.-*Kim gidiyor?*
2. Soru şekilli anlatışlar.-*Böyle şey olur mu?*
3. Kapalı sorular.-*Demek eve gidiyordunuz?*

Bu üç sınıfın çeşitlerini ise şu şekilde sunar:

1. Edatlı soru, asıl soru, karma soru, seçmeli soru, zincirleme soru.
2. Tersine sorulu anlatış, tersine sorulu genelleme, hikaye sorusu, şaşma sorusu, dilek sorusu, soru şekilli ulaç.
3. Yarı kapalı soru, asıl kapalı soru.

Yüklemlerin Türüne Göre Cümleler

Delice (2002:209) konuyu şu şekilde grafiklendirir:

		FIİL	(YÜKLEM)	
		KILIŞ FIİLİ (FIİL + KIP + ŞAHİS)	OLUŞ FIİLİ (FIİL + KIP + ŞAHİS)	İSİM [İSİM + (EK-FIİL = YARDIMCI FIİL)]
Z O R U N L U C Y A P M	Z	GÖVDE ÇATI 1. GEÇİŞLİ: ÖZNE / NESNE / YÜKLEM 2. YERSEME: ÖZNE / DOLAYLI TÜMLEÇ / YÜKLEM 3. ZARFSAMA: ÖZNE / ZARF TÜMLECİ / YÜKLEM EKLİ ÇATI 1. EDİLGEN EKLİ ÇATI: NESNE / YÜKLEM 2. ETTİRGEN EKLİ ÇATI: YAPTIRAN ÖZNE / NESNE / YÖNELME EKLİ YAPAN ÖZNE / YÜKLEM 3. DÖNÜŞLÜ EKLİ ÇATI: NESNE ANLAMLI ÖZNE / YÜKLEM 4. İŞTEŞ EKLİ ÇATI: (ORTAKLI ÖZNE / YÜKLEM)	ÖZNE VE YÜKLEM	ÖZNE VE YÜKLEM
	O			
	R			
	U			
L E	L	ZORUNLU ÖGELERİN DIŞINDA HERHANGİ BİR ÖGE	DOLAYLI TÜMLEÇ	DOLAYLI TÜMLEÇ
	E		ZARF TÜMLECİ	ZARF TÜMLECİ

İncelediğimiz gramer kitaplarından bu sınıflamaya yer verenlere örnek vermek gerekirse; Cemiloğlu, Banguoğlu, Güneş, Atabay vd. , Ediskun, Karahan, Ergin ve Gencan böyle bir sınıflamaya gitmiştir diyerek örneklendirebiliriz. Genel olarak konuyu şöyle açıklarlar:

Fiil cümleleri: Yüklemi çekimli fiil olan cümlelerdir.

İsim cümleleri: Yüklemi ek fiille çekimlenmiş bir isim veya isim grubundan oluşan cümlelerdir.

Güneş, cümleyi bu bakımdan yükleyenden hareketle ele alır, yüklem türüne göre cümleler diyerek ayrı bir başlık açmaz şu bölümlere ayırır:

- Kavramı hareket olanlar
- Kavramı varlık olanlar
- Kavramı hal(fiilimsi) olanlar.

Yüklemlerinin Yerine Göre Tümceler

Banguoğlu (2004:533-537) konuyu basit cümlelerin çeşitleri içerisinde sayar ve sıra değişimleri ile saplama cümle kavramlarını ekler. Sıra değişimlerini cümle içerisindeki mantıkça ve duyguya sebeplerle kelime sırasında meydana gelen değişimler birbirine benzer olarak açıklar. “Yarın Turgut gelecek” ve “Turgut yarın gelecek gibi”.

Güneş(1999) , Ergin (1999) bu kısma değinmez. Cemiloğlu, Gencan, Karahan, Atabay vd. ve Ediskun ise değinir. Genel ayırım aşağıdaki gibidir:

a)Kurallı cümle; yüklemi sonda bulunan cümledir.

b) Devrik cümle; Yüklemi sonda bulunmayan cümledir.

Diğer Hususlar

“-Dan önce,- dan sonra” yapısı

Karahan’a göre bu yapılar içindeki sonra ve önce kelimeleri zaman, yer, sıra anlamlarını korudukları, isimlerle aralarına pekiştirici veya derece bildiren bir unsur alabildikleri, ortak bir isim etrafında art arda kullanılabildikleri örneklerde birer zarftır. Bu gruplar bir “uzaklaşma grubu”dur. Gerçek anlamlarını kaybettikleri örneklerde edatlaşmaktadırlar. Bu kelimelerin edat olarak kullanıldıklarında ortaya “edat grubu” çıkar. Sonuç olarak -Dan sonra ve -Dan önce yapısı içindeki sonra ve önce kelimelerinin anlam ve kullanım özellikleri dikkate alınmadan edat kategorisi içinde değerlendirilmesi yanlıştır (Karahan,2007:47).

Cümle kalıpları

Özdemir (1967:118-120), cümle türlerine cümle konusunun öğretiminde kolaylık sağlamak amacını öne sürerek farklı bir sınıflamaya gider. Ona göre cümle kalıpları etken ya da temel kalıplar ve edilgen ya da değiştirilmiş kalıplar olarak iki türdür.

Etken kalıpları şu bölümlere ayırır: özne- yüklem kalıbı, özne-nesne-yüklem kalıbı, özne-dolaylı nesne- yüklem kalıbı, özne-nesne-dolaylı nesne-yüklem kalıbı.

Görüldüğü gibi Özdemir yer tamlayıcısına da dolaylı nesne demektedir.

Edilgen kalıpları ise şu bölümlere ayırır: yüklem kalıbı, nesne- yüklem kalıbı, dolaylı nesne- yüklem kalıbı, nesne- dolaylı nesne- yüklem kalıbı.

Nesne ve tümleç arasındaki fark

Sinanoğlu (1967: 125) konuyu örneklendirerek şu şekilde anlatıyor:

“ 1- Ata bir dost gibi bakmalı.

2- Cama taş atmayın.

Birinci cümlede ata kelimesi söylenmesi gerekli olan öge, ikinci cümlecikteki cama kelimesi ise cümlecğin kurulması için gerekli olmayan ögedir. Nesnelere yalnız nesnel fiillerle zorunlu kullanılır, tümleçler ise her çeşit yüklemle kullanılabilir.”

Ara söz

Banguoğlu (2004: 533-537) konuyu basit cümlelerin çeşitleri içerisinde sayar ve sıra değişimleri ile saplama cümle kavramlarını ekler. Saplama cümle kısmında ara sözü açıklar.

Güneş (1999), Ara söz / Ara cümleyi Ediskun(1999) gibi ayrı bir başlık altında değerlendirir. Muharrem Ergin(1999) ve Leyla Karahan(1999) ara söz kısmını -cümle dışı unsurlar- başlığı altında ele alırlar. Arasözü Atabay vd. (2003) yapılarına göre tümce türleri içerisinde yargı sayısına göre tümceler başlığı altında değerlendirirler. Bu tümcenin anlamı belirginleştirdiği vurgulanan genel noktadır. Atabay vd. ara tümcenin cümlelerin bir ögesi olmadığını söyler.

Bir daha yanık kokusu alırsan, sen sen ol, bunu sor.

Eksiltili cümle

Tahir Nejat Gencan'ın tümceden sözcük düşmesi olarak değerlendirdiği yüklemi görünmeyen tümceyi Haydar Ediskun eksiltili cümle olarak değerlendirir. Ergin (1999), Karahan(1999) ve Güneş(1999) ise bu konuya değinmezler. Atabay(2003) vd. bunu yapılarına göre tümce türlerinden öğelerinin dizilişine göre tümceler kısmında kesik tümce olarak anlatırlar.

Ünlem cümlesi

Şükrü Halük Akalın Türk Gramerinin Sorunları (1999: 490-491) isimli kitapta bu konudaki sorunları şu sorularla maddelendirir:

1. Ünlem cümlesi var mıdır?
2. Unsurları nasıl belirlenmelidir?
3. Kalıplaşmış anlatımlardan veya deyimlerden oluşan ünlem grupları veya cümleleri unsurlarına nasıl ayrılmalıdır?
3. Soru cümlesi iken ünlem anlatımlarında kullanılan ve soru işareti yerine ünlem işareti taşıyan cümleler soru cümlesi mi yoksa ünlem cümlesi mi kabul edilecektir? Unsurlarına ayrılması nasıl olacaktır?
4. Ünlem işaretini kullanmaması durumunda cümle anlamca ünlem cümlesi kabul edilecek midir?

Ünlemin cümlede kullanımını konusunda Ergin(1999) bunları cümle dışı unsur sayar. Bu konuda Karahan(1999) ile aynı fikirdedir. Güneş (1999) bu konuya değinmez. Gencan (2001) ünlem tümcesi başlığı altında konuyu değerlendirir ve ayrı bir kısım açar. Bu kısma anlamlarına göre tümceler bölümünde yer verir. Bu konuda Ediskun (1999) ile aynı fikirdedir. Ediskun'un bu konudaki tanımı şöyledir; “ Ünlem cümleleri taşkın duygular anlatan cümlelerdir.” Atabay vd.(2003) ise konuyu tüm sınıflamalar haricinde bir başlıkta inceler.

SONUÇ

Durukan (2010: 162) araştırmasında sözcük grupları konusunda gerek sözlüklerde gerekse kitaplarda terminoloji farklılıklarının olduğunu, tanımlamalar ve

örneklemelerde karmaşanın yaşandığını, Türkçe öğretimi kaynak kitaplarının bu konuda yetersiz olduğunu, ilk ve ortaöğretim müfredatları ve ders kitaplarında iyileştirmelerin yapılması gerektiğini saptamıştır.

Okullarda Türkçe dilbilgisi öğretiminde yaşanan kavram kargaşalarını araştıran Bulut (2014: 52), dilbilgisi öğretimi için hazırlanan kitaplarda tanımların ve kuralların farklı verildiğini ve bu durumdan eğitim-öğretim faaliyetlerinin olumsuz bir biçimde etkilendiğini belirtir.

Görüldüğü üzere gramer kitaplarında cümle tanımlarında, terminolojide, cümle sınıflamalarında, cümlenin çeşitli unsurlarının anlatımında pek çok farklılık bulunmaktadır. Bilim dili olarak gelişen Türkçe için yıllarını bu işe vermiş bilim adamlarının fikirleri alınarak bir ortaklığa varılması gerekmektedir. Aksi takdirde Türkçemizin söz dizimi problemleri asla ortadan kalkmayacak ve yeni yetişen neslin de kafası bu konuda epeyce karışmış olacaktır bu durum da yeni neslin yanlış bilgilerle uzmanlaşmasına sebebiyet verecektir. İşin en kötüsü ise bildikleri yanlış yanlış olarak görmemeleri olacaktır.

ÖNERİLER

1. Cümle konusundaki terminolojide bütünlük sağlanmalıdır.
2. Cümle tanımında kapsamlı ve genel geçer bir tanım olmalıdır.
3. Cümle tasnifleri standartlaşmalıdır.
4. Cümlenin öğeleri kısmındaki farklı anlayışlar giderilmelidir.
5. Özellikle birleşik cümle kısmındaki çatışma nesnel bir şekilde sonuca ulaşmalıdır.
6. Ara söz, ünlem, eksilteli cümle vb. konularda bir standart sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- AFOLABİ, M. (1992). The Review Of Related Literature İn Research. *International Journal Of Information And Library Research*, 4(1), 59-66.
- AĞAKAY, M. A. (1967). *Soru Cümleleri Üzerine*, Dilbilgisi Sorunları, Ankara Üniv. Basımevi, TDK Yayınları:259, TDK Tanıtma Yay. Dil Konuları Dizisi: 10
- AKIN.C. (2007). Türkiye Türkçesinde Cümlede Tümleçler Üzerine. *Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: IX, Sayı: 2*
- ATABAY, N., ÖZEL,S., CAM, A.(2003). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. İstanbul: Papatya Yayınları.
- AYDIN. İ. (2004). "Türkçede Yan Tümce Türleri ve İşlevleri". *Dil Dergisi*. (126): 29 - 55
- BANGUOĞLU, T. (2004) *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- BİLGEGİL, M. K. (1984). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- BOZKURT, F.(1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- BRUCE, C. S. (1994), Research Student's Early Experiences Of The Dissertation Literature Review. *Studies in Higher Education*, 19(2), 217-229.
- BULUT, M. (2014). Dil Bilgisi Öğretiminde Yaşanan Kavram Kargaşasının Türkçe Öğretimine Etkisi. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 9/12 Fall 2014*, p. 43-55, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net. DOI Number: 10.7827/TurkishStudies.7339, Ankara, Turkey.
- CASPERS, J. S (1998). Hands-On Instruction Across The Miles: Using A Web Tutorial To Teach The Literature Review Research Process. *Research Strategies*, 16(3), 187-197.
- CEMİLOĞLU, İ. (2001). *Cümle Bilgisi*. Ankara: Büro Yayınları

- COOPER, H. M. (1989). *Integrating Research : A Guide For Literature Reviews*, 2nd ed, Sage Publications, Newbury Park, Calif.
- DELİCE, H.İ. (2002). Yüklemler Olarak Türkçede Fiil. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt : 26 No:2, 185-212.
- DİZDAROĞLU, H. (1974). *Tümce Bilgisi*. Ankara: TDK.
- DURUKAN, E. (2010). Türkiye Türkçesinde Sözcük Grupları Ve Öğretimi Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17(43), 145-166.
- EDİSKUN, H. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- EDİSKUN, H. (2004). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ERGİN, M. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- ERKUL, R. (2004). *Cümle ve Metin Bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- GENCAN, T. N. (1975). *Dil Bilgisi*. Ankara: TDK.
- GENCAN, T.N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- GÜLENSOY, T. (1998). *Türkçenin El Kitabı*. Kayseri: Kıvılcım Yayınları
- GÜNEŞ, S. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İzmir: D.E.Ü. Matbaası.
- GÜRLEK, M., ŞEN, M. (2014). Türk Dili Çalışmalarında Terim Sorunu: Bir Durum Çalışması. *International Journal of Social Science Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2536 Number: 29, 189-200.*
- HATİPOĞLU, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Dil Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları no:37.
- HENGİRMEN, M.(2002). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- KARAHAN, L. (1995).*Türkçede Birleşik Cümle Sorunu*. Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı. TDK Yayınları. Ankara.
- KARAHAN, L. (1999). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yay.
- KARAHAN, L. (2006). *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN, L. (2007). “Sonra, Önce” Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu, *Dil Araştırmaları*,C:1, S:1, Ankara.
- KARAHAN, L.(1994).-se, -sa Eki Hakkında. *Türk Dili*, Ankara, S.516, 471-474.
- KARAHAN, L.(2000). Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine. *Türk Dili Dergisi*. S.583.
- KOÇ, N. (1996) *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- KORKMAZ, Z. *Türkiye Türkçesinde Gramer Sorunları ve Bu Çalışmaların Günümüzdeki Durumu*.
<http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/v.t.kongresi/Dil%20cilt%20I/zeynep%20korkmaz.htm>
- ÖZDEMİR ,E. (1967). *Cümle Kalıpları*, Dilbilgisi Sorunları, Ankara Üniv. Basımevi, TDK Yayınları:259, TDK Tanıtma Yay. Dil Konuları Dizisi: 10
- SİNANOĞLU, S. (1967). *Basit Cümlede Nesne ve Tümleç*, *Dilbilgisi Sorunları*, Ankara Üniv. Basımevi, TDK Yayınları:259, TDK Tanıtma Yay. Dil Konuları Dizisi: 10
- ŞİMŞEK, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Söz Dizimi* Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.S.
- TDK. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Gramerinin Sorunları II*. (1999). Ankara: TDK Yayınları.
- YAVUZ, S., GÜRLEK, M. (2012). İlköğretim-Ortaöğretim Ve Yükseköğretimde Türk Dili Alanındaki Terim Farklılıkları I-Ses Bilgisi. *Electronic Turkish Studies*, 7(4), 3235-3252.